

Szirmai Monika: Bevezetés a korpusznyelvészetbe. A korpusznyelvészet alkalmazása az anyanyelv és az idegen nyelv tanulásában és tanításában

(Budapest: Tinta Könyvkiadó. 2005. 190p.)

SZIRMAI MONIKA *Bevezetés a korpusznyelvészetbe. A korpusznyelvészet alkalmazása az anyanyelv és az idegen nyelv tanulásában és tanításában* című 2005-ben megjelent kötete átfogó, rendszerező mű. A könyv elsősorban azért íródott, mert magyar nyelven még nem készült átfogó mű a korpusznyelvészetről, és a hozzáférhető szakcikkék száma is elenyésző. Másodsorban a kötet nagyban elősegítheti mind az anyanyelvvvel kapcsolatos ismereteink bővítését és pontosítását, mind az idegen nyelvek elsajátítását.

A könyv öt fejezetből áll. A fejezetek jól tagoltak, minden egyes fejezet *Bevezetéssel* kezdődik és *Összefoglalással* végződik. Az első fejezet *Mi a korpusznyelvészet* címmel a korpusznyelvészet alapjait mutatja be. A szerző különböző meghatározásokat tár elénk arról, hogy mit nevezünk korpusznak, majd pedig hogy még világosabbá váljon az érdeklődő számára, hogy mi is a korpusz, elkülöníti azt, amit nem tekinthetünk annak. Bevezet minket a korpusztervezés rejtelseibe. Betekintést nyerhetünk a korpuszok fajtáiba aszerint, hogy milyen célból használják őket. Bemutatásra kerülnek tehát a korpuszkészítés problémái (repre-

zentativitás, a mintavétel, a méret, a célkitűzések és a jogi problémák), és végül a korpuszok annotációjának (a szövegfeldolgozás során a szövegbe illesztett, és a szövegre vonatkozó információk) tárgyalására kerül sor.

Az első fejezetből világosan kitűnik, hogy a korpusznyelvészet elválaszthatatlan a számítástechnikától, hisz a korpusz meghatározásában szerepel, hogy „elektromos formában tárolt szövegek gyűjteménye”. Ezért a második fejezet – *Számítás-technika és nyelvtudomány* – a technikai fejlődés rövid áttekintésével kezdődik, mivel a korpusznyelvészet és társtudományainak fejlődése szinte teljes egészében ezen alapszik. Ezután a korpusznyelvészet fejlődését befolyásoló szellemi háttér bemutatása következik. „A technikai háttér lehetőséget ad a gondolatok megvalósítására, de mint oly sok más területen, a nyelvészetben is vannak kedvező és ellenséges szellemi erők és divatok, melyek erősen befolyásolják az új gondolatok fogadtatását” fogalmaz Szirmai Monika. Ezeket a „szellemi erőket” sorakoztatja fel előttünk a szerző.

Ahogy minden más tudományág, a korpusznyelvészet tanulmányozása is elképzelhetetlen társtudományok nélkül. A korpusznyelvészet szorosan összefügg a számítógépes nyelvészettel és a mesterségesintelligencia-kutatással. Előbbivel anynyira szorosan, hogy néha nehéz meghúzni a határvonalat a kettő között. A magyarországi számítógépes nyelvészet főbb képviselőivel és azok munkásságával ismerkedhetünk

meg a fejezet végén. Papp Ferenc, Kiefer Ferenc, valamint az MTA Nyelvtudományi Intézetének a munkásságát mutatja be dióhéjban. Ezen viszonylag új nyelvészeti irányzat magyarországi térhódítását kitűnően példázza, hogy a Nyelvtudományi Intézetben önálló korpusznyelvészeti osztály jött létre Várad Tamás vezetésével. Végül néhány angol nyelvű folyóiratot sorakoztat fel az érdeklődők figyelmébe ajánlva, mivel a magyarországi számítógépes nyelvészet szakirodalma igen szegényes.

Az egyes korpuszok bemutatásáról szól *A korpuszokról* című fejezet. Elsőként az elektronikus korpuszok előfutáiról esik szó, ezek *A Szerb Nyelv Korpusza* és *A SEU Korpusz (Survey of English Usage Corpus)*. Ezután következnek az angol nyelvű korpuszok, hisz történetileg is ezeket hozták létre először. A világ legelső elektronikus korpusza a *Brown Korpusz*, mely 500 darab 2000 szóból álló szövegből áll, azaz 1000000 szövegszó terjedelmű (Francis & Kučera, 1964). Az angol nyelvű korpuszok számbelileg is messze meghaladják az összes többi korpuszt együttvéve, ezért a fejezet nagy részét az angol nyelvű korpuszok bemutatása teszi ki. Az író természetesen a magyar nyelvű korpuszokat is bemutatja, melyek tárgyalását a Magyar Nemzeti Szövegtárral (MNSZ) kezdi, ami a legátfogóbb magyar adatbázis. Célja, hogy „representatív módon tartalmazza a mai magyar nyelv jellegzetes megnyilvánulásait”. Az MNSZ Határon Túli Korpuszt is tartalmaz, melyet 15 millió szövegszóra terveznek (Pintér, 2007). Bepillan-

tást nyerhetünk a többi magyar nyelvű korpuszba is, de ezek száma nem nagy, viszont, ahogy a szerző is megjegyzi, számuk mindig nő, napról napra egyre több információ kerül fel az internetre.

Az *Egyéb nyelvek korpuszai* alponban szereplő korpuszok száma igen csekély, így például a francia, német, cseh, szerb, horvát, szlovén, lengyel nyelveké. Megjelenésük mégis azt mutatja, hogy egyre fontosabb szerepet játszik a nemzeti korpuszok készítése.

A következő részben *A szoftverekről* címmel használati utasítást kap az olvasó az egyes korpuszok használatához. Az annotált korpuszok nagy hányadának használatához külön szoftvert fejlesztettek ki, melyet csak az adott korpuszsal lehet használni. A fejezetben olyan programokkal ismerkedhetünk meg, amelyek hozzáférése a magánszemélyek számára is egyszerű. Ezek mind idegen nyelvű programok, de a könyvben képekkel illusztrálva, magyarázatokkal tűzdelve találjuk a programok bemutatását, ami nagyban megkönnyíti ezek használatát. A korpuszok elemzéséhez elengedhetetlen konkordanciaprogramok bemutatását is tartalmazza a fejezet, majd az internetről ingyenesen letölthető programok kerülnek ismertetésre (MLCT, SCP, ConcApp és AntConc). Ezek a programok nem igazán alkalmasak magyar nyelvű szövegek vizsgálatára az ékezetes betűk miatt. A szerző azt ajánlja a könyv olvasójának, hogy a könyv olvasásával egy időben próbálja ki az adott program működését.

A korpusznyelvészet eredményei az oktatásban is éreztetik hatásukat. Az 5. részben *Korpusznyelvészeti módszerek az oktatásban* a nyelvtan-árok és nyelvtanulók számára mutatja be a korpusznyelvészetre épülő pedagógiai módszereket és oktatási anyagok készítését. SZIRMAI MONIKA legnagyobb problémaként említi meg azt, hogy a szakirodalom nagy része angolul jelenik meg, még akkor is, ha más nyelvről készült a tanulmány. A következőkben azokat az információforrásokat jelöli meg, amelyekből az olvasó információkat szerezhet be a korpusznyelvészet oktatásban való felhasználásáról. Az utóbbi évtizedben több konferencia és publikáció áll az érdeklődő rendelkezésére. A szerző a korpusznyelvészet elterjedésében a legnagyobb szerepet játszó, a nyelvtanulók számára készült korpusz alapú egynyelvű angol szótárak fontosságát hangsúlyozza. A *Collins COBUILD English Language Dictionary* (J. Sinclair, 1987) az első korpuszra épülő egynyelvű tanulói szótár, melyet számos másik is követte. A szótár megjelenése után nem sokkal megjelent az első korpuszra épülő tankönyv is a *Collins Cobuild English Course* (J. R. Willis & Willis, 1988). Az író a „késztermékek” tanulmányozása, használata után saját készítésű feladatokat ír le, hogy ötleteket adjon az olvasónak. A könnyebb értelmezhetőség érdekében a könyv végén korpusznyelvészeti alapfogalmak és azok magyarázata található.

A könyv az olvasók széles körét célozza meg. Egyaránt hasznos lehet

érdeklődő középiskolai tanulók, nyelvszakos egyetemi diákok és nyelvtanárok számára is.

Irodalom

- Francis, W. N., and Kučera, H. (1964) *Frequency analysis of English usage: Lexicon and grammar*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Pintér T. (2007) „Határtalan” magyar nyelv – az első, határon túli magyar nyelvváltozatokat tartalmazó strukturált magyar nyelvi korpuszról. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, IX/1. 165-182.
- Sinclair, J. (ed., 1987) *Collins COBUILD English language dictionary*. London: Collins.
- Willis, J. R., and Willis, J. D. (1988) *Collins Cobuild English Course*. London: Collins.

BATYI SZILVIA

Ablonczyné Mihályka Livia: Gazdaság és nyelv

(Pécs: Lexikográfia Kiadó. 2006. 90p.)

Ablonczyné Mihályka Livia a győri Széchenyi István Egyetem Jog- és Gazdaságtudományi Kar Nemzetközi Kommunikáció Tanszékének vezetője. Kutatási területe a gazdasági szaknyelvi kommunikáció, a szakterminológia, a kultúraközi kommunikáció és a nyelvpolitika. Számos magyar, angol, olasz nyelvű könyv, könyvfejezet és tanulmány szerzője.

A szerző munkája a *Lexikológia és terminológia* sorozat második kötete (sorozatszerkesztő: Fóris Ágota), amely a gazdaság és a nyelv kapcsolatával foglalkozik. Mindkét terület külön-külön is érdekes elem-

zéseknek szolgáltathat alapot, kölcsönhatásuk, együttes vizsgálatuk pedig fontos eredményekhez vezet.

Ablonczyné Mihályka Livia az *Előszóban* (7-9. o.) egyrészt a tágabb tudományos horizontokat vázolja fel, amikor a nyelvészet és az alkalmazott nyelvészet viszonyának elemzi.

Emellett kiemeli, hogy a nyelvről való gondolkodás óriási változáson ment át az elmúlt néhány évtizedben. Napjaink nyelvészeti kutatási programjainak sorába bekerültek olyan területek is, amelyek létjogosultságát néhány évtizeddel ezelőtt még erősen megkérdőjelezték volna.

Kurtán Zsuzsára való hivatkozással kitér arra is, hogy a „gazdasági, politikai és társadalmi változások, a technológiai fejlődés erősen befolyásolja a nyelvtudás, az idegen nyelvi, valamint az anyanyelvi szakmai / szaknyelvi kommunikáció alakulását.” (7. o.)

A tágabb tudományos horizontok felvázolása mellett Ablonczyné az *Előszóban* a megoldandó tudományos feladat interdiszciplináris jellegét is hangsúlyozza: „A szaknyelvi kommunikáció kutatásának – főleg a nyelvészettel érintkező területein – egyik legfontosabb feladata az, hogy a grammatikai, szemantikai, logikai szempontból elemzett nyelvi struktúrát összefüggésbe hozza a nyelven kívüli tényezőkkel is. A szaknyelvi kommunikáció interdiszciplináris jellege új kutatási megközelítést igényel. Csak a szociolingvisztikai és pragmalingvisztikai elemzések alkalmasak arra, hogy összefüggésbe hozzuk a nyelvi, társadalmi és gazdasági jelenségeket.” (7. o.)

Ezeken túlmenően a szerző külön figyelmet szentel az anyanyelv ápolásának, ezen belül pedig az anyanyelvi szaknyelvművelés fontosságának.

A könyv alapgondolata, hogy a XXI. század a globalizáció kora: az informatika és a kommunikációs technológiák robbanásszerűen fejlődnek, a politika és a gazdaság egyre inkább nemzetközivé válik, s ezeknek megfelelően, illetve erre a kihívásra felelendő, minden egyes anya- és idegen nyelvi kultúra rendkívül gyors ütemű és nagyfokú alkalmazkodásra kényszerül. Ezen tényezőket alapul véve, Ablonczyné vizsgálódásait művének hét fejezetén keresztül arra irányítja, hogy fókuszba állítsa egyrészt a társadalom, a gazdaság és a nyelv relációját (1. fejezet, 11-19. o.), másrészt, hogy a szaknyelv (2. fejezet, 20-25. o.) és a szaknyelvi kommunikáció (6. fejezet, 56-66. o.) fogalmainak értelmezésén túl felvázolja a hazai és nemzetközi szaknyelvi kutatások múltját, jelenét és jövőjét (3. fejezet, 26-35. o), továbbá, hogy bemutassa a gazdasági szaknyelv általános jellemzőit (4. fejezet, 36-40. o.), hogy ezen elméleti háttérinformációk megadása után középpontba helyezze a gyakorlatot az írott gazdasági szaknyelv specifikumainak elemzésével (5. fejezet, 41-55. o.), nem utolsósorban pedig, hogy az elmélet és gyakorlat összekapcsolásán keresztül górcső alá vegye a mai szaknyelvkutatás és -oktatás viszonyát (7. fejezet, 67-76. o.).

Az említett hét – találó idézetekkel felvezetett – fejezet közül tehát öt inkább elméletibb jellegű.

Az első fejezet, a *Társadalom – gazdaság – nyelv*, bemutatja a három terület közötti kapcsolódási pontokat. A köztük lévő reláció legfőbb eleme nem más, mint a globalizáció. Ebben a fejezetben olyan fogalmakkal ismerkedhetünk meg meg, mint pl. a **globális kultúra, a globális nyelv, a világnyelv, az angol mint lingua franca** és a **regionális nyelv**.

A második fejezet *A szaknyelv* összefoglalja a fogalom interpretálásának változásait.

A harmadik fejezet, amely a *Szaknyelvkutatás határon innen és túl* címet viseli, a szaknyelvi kutatások diakrón vetületét tárja elénk.

A gazdasági szaknyelv sorai definiálják a gazdasági szaknyelvet magát, s megadják annak helyét a többi szaknyelv között.

A szaknyelvi kommunikáció című hatodik fejezet ismerteti meg az olvasót a kommunikáció és a szaknyelvi kommunikáció viszonyával.

A hét fejezet közül gyakorlatibb karakterű az ötödik és a hetedik. A jelen ismertetésben éppen ezért a recensens arra vállalkozik, hogy ezeket jobban a reflektorfénybe állítsa.

Az ötödik fejezet konkrét, angol, olasz és magyar példákon szemléltetve mutatja be *Az írott gazdasági nyelv jellemzőit*. Ez a rész tartalmilag is nagyobb terjedelmű. A nevezett egységben szót kap a gazdasági sajtó, majd felsorolásra kerülnek az írott gazdasági sajtó nyelv sajátosságai. Ezt követően kerül bemutatásra

az angol, az olasz és a magyar írott gazdasági sajtó nyelv (amely egyébként sok vonásában hasonlít a szóbeli gazdasági kommunikációra), mégpedig három nagyobb nyelvelemzési szinten keresztül, melyek:

- a lexiko-szemantikai szint (itt a szavak jelentésmódosulása; az idegen szavak (anglicizmusok/ amerikanizmusok) használata; a rövidítések és betűszók / mozaikszavak; a szóképzéssel keletkezett szavak – ezen belül affixációval és szóösszetétellel létrehozott lexikai elemek – kerülnek reflektorfénybe);
- a szintagmatikai – szintaktikai szint (itt az igeneveket, a szenvedő szerkezeteket és a személytelen formákat veszi górcső alá a szerző); nem utolsó sorban pedig
- a pragmatikai szint (itt a főcímek, a sajtós nyelvi fordulatok és a szócikkek gazdasági sajtó nyelvbéli speciális használatával ismerkedhetünk meg).

A hetedik fejezet *A gazdasági szaknyelv oktatására* tér ki, s foglalkozik a felsőoktatás és a modernizáció kapcsolatával, a szaknyelvkutatás szerepével a felsőoktatásban, a szükségletelemzésekkel a nyelvhasználatra vonatkozóan, a megváltozott formájú és tartalmú gazdasági szaknyelvkutatáson belül pedig a nyelvtanár és a nyelvtanuló szerepével, a szaknyelvi tankönyvek problematikájával, továbbá pedig a szaknyelvkutatás bevezetésének időpont-

jával. Végezetül pedig az igen tanulságos győri modell kerül bemutatásra.

A magyar nyelvű *Konklúzió* foglalja össze a kapott kutatási eredményeket.

Az összefoglalót követő *Függelék*, melyből igen hasznos információkhoz juthatunk, három részre tagolódik. A *Gazdasági szaknyelvi szótárak válogatott listája* a Magyarországon az 1990-es és 2000-es években megjelent és kereskedelmi forgalomban kapható, fontosabb angol, német, francia, olasz, spanyol és cseh szótárakat és fogalomtárakat tartalmazza. Ezt az egységet *Szótárak metaadatbázisai*, továbbá *Online szakszótárak elérhetőségei* követik.

A bőséges és alapos – hazai és nemzetközi szerzők munkáit felvontató – *Irodalom*-ban az eligazodást *Névmutató* is segíti.

A recenzált összefoglaló munkát annak recenzense ajánlja minden szaknyelvet tanulónak, de oktatónak is, továbbá mindazoknak a gazdaság területén tevékenykedő szakembereknek, akik a gazdaság nyelvi vetülete iránt is érdeklődnek, és akik nagy hangsúlyt fektetnek arra, hogy a különféle kommunikációs szituációkban nyelvileg adekvát módon viselkedjenek, s nem csak idegen nyelven, de anyanyelvünkön egyaránt. Mindezek mellett elmondható, hogy a szóban forgó kézikönyvet más szaknyelv iránt érdeklődők is nagy haszonnal forgathatják, mert annak jól kidolgozott szempontrendszere, elvonatkoztatva, más szak-

nyelvi területekre is kitűnően adaptálható.

BALOGH JÓZSEF

Csernicskó István és Márku Anita (szerk.): „Hiába repülsz te akárhová...” Segédkönyv a kárpátaljai magyar nyelvjárások tanulmányozásához

(Ungvár: PoliPrint. 2007. 360 p.)

A magyar nyelvészet (ezen belül a dialektológia) az elmúlt közel száz évben nagyrészt alig foglalkozott a határon túli magyar nyelvjárásokkal. A *Magyar Nyelvjárások Atlasza* is csak kevés információt nyújt a Magyarországon kívüli dialektusokról, igaz ezekről mindössze 68 kutatópont szolgált adatokkal. A rendszer-váltás óta azonban jelentősen nőtt a határon túli magyar nyelvjárásokat vizsgáló kutatások és publikációk száma.

A magyar nyelv határon túli változatainak leírása korántsem teljes, ami különösen így van Kárpátalja vonatkozásában. CSERNICSKÓ ISTVÁN és MÁRKU ANITA szerkesztőket – közlésük szerint – elsődlegesen az motiválta a kötet összeállításában, hogy 2001-ben megjelent a *Magyar dialektológia* című tankönyv Kiss Jenő szerkesztésében, amely azonban nem mutathatta be részletesen a kárpátaljai magyar dialektusokat. A recenzálandó kiadvány nem tárgyalja a (magyar) dialektológia alapfogalmait és eredményeit, hanem „kiegészíteni kívánja a nyelvjárástani tan-

könyvet, mégpedig a kárpátaljai magyar nyelvjárásokról szóló konkrét ismeretekkel, tényekkel, adatokkal” (11. o.). Ezt a koncepciót hűen tükrözi az alcímben szereplő műfaji meghatározás (segédkönyv) is.

A könyv négy fejezetre tagolódik. Az első fejezet összefoglalja a kárpátaljai magyar nyelvjárások jellemzőit, osztályozásukat, illetve beszámol két vizsgálat eredményéről. A második részben a dialektusokról szóló tanulmányok találhatóak. A harmadik fejezet nyelvjárási szövegfelvételek anyagát, a negyedik rész az ehhez tartozó feladatokat tartalmazza.

Az első – hét alfejezetből álló – fejezetet (*A kárpátaljai magyar nyelvjárásokról*) BEREGSZÁSZI ANIKÓ és CSERNICKÓ ISTVÁN írta. Először vázolják a határon túli (ezen belül a kárpátaljai) magyar nyelvjárások kutatásának jelenlegi állását, majd a nyelvi változat fogalmát értelmezik elsősorban szociolingvisztikai, részben dialektológiai nézőpontból. A szociolingvisztika a maga dinamizmusában ragadja meg a nyelvváltozatokat, ezért nem beszélhetünk egységes kárpátaljai magyar dialektusokról. Ezek a nyelvjárások tehát nem homogének, ugyanakkor a szerzők szerint közös jellemzőjük a nyelvi konzervativizmus (a nyelvi formák lassabb változása) és a kontaktushatások megléte (a többnyelvű környezet hatása).

A fejezet további részében bemutatják a kárpátaljai magyar dialektusok osztályozási lehetőségeit különböző (pl. fonológiai, lexikai) szempontok alapján, utána felsorolják fonológiai és morfológiai sajátosságai-

kat, illetve néhány szláv kölcsönszavukat. A folytatásban két Kárpátalján végzett kutatásról és ezek eredményeiről olvashatunk. A *Rétegződés-2003* vizsgálat keretében felmérték a kárpátaljai magyar közösség nyelvhasználatának társadalmi rétegződését a 18 éven felüliek reprezentatív mintáján (516 fő). A könyv előbb ismerteti a független szociológiai változókhoz (pl. nem, életkor, közigazgatási beosztás stb.) tartozó adatokat jól áttekinthető táblázatok formájában, majd kitér a vizsgált nyelvjárási változók és a független változók kapcsolatára. A szerzők végül megállapítják, hogy „a kárpátaljai magyar nyelvhasználat regionalitásfoka jelentősen magasabb a magyarországi települések nyelvhasználatánál” (42. o.), vagyis jóval több nyelvjárási alak jellemzi.

Az első fejezet záró része részletesen foglalkozik az anyanyelvi oktatás, nevelés és a dialektológia, a nyelvjárások kapcsolatával. A magyar anyanyelvi oktatás mind hazánkban, mind Kárpátalján évtizedek óta egyik legfőbb céljának tekinti a standard nyelvváltozat elsajátíttatását és ezzel együtt a nyelvjárási jegyek standard elemekkel történő felcserélését a tanulók nyelvhasználatában. A felcserélő nyelvszemlélet alacsony hatásfokát támasztja alá az a reprezentatív mintán (626 fő) végzett vizsgálat is, melynek során magyar nyelven tanuló kárpátaljai magyar középiskolások nyelvhasználatát mérték fel kérdőív segítségével. A kizárólag nyelvi változókat mérő kutatásból kiderült, hogy a nyelvjárási (nem standard) formák továbbra

is széles körben elterjedtek, mivel mindössze 43 diák válaszolt minden feladatban a standard norma szerint. A dialektusok alacsonyabbrendűségét sem nyelvészeti, sem nyelvi emberi jogi érvek nem igazolják, emellett a könyv részletesen tárgyalja a nyelvpedagógiai ellenérveket, lehetőségeket, illetve konkrét példákat is hoz.

Beregszászi Anikó és Csernicskó István álláspontja, hogy szemléletváltásra van szükség az anyanyelvi oktatásban: a standard nyelvváltozatot nem szubtraktív (felcserélő) módon a nyelvjárások helyett, hanem additív (hozzáadó) módon azok mellett kell tanítani. A magyartanárok feladata, hogy tudatosítsák a tanulóknban a standard és nem standard nyelvi jegyeket, az egyes nyelvváltozatok használati körét, stílusértékét és társadalmi presztízsét. A standard és a nyelvjárás eredményes közvetítéséhez nélkülözhetetlenek a dialektológiai ismeretek és a helyi nyelvjárások ismerete. Jelen kötet hathatós segítséget nyújthat a kárpátaljai magyar dialektusok kellő megismeréséhez. A fejezet végén található felhasznált irodalom jegyzéke bőséges választékot kínál az érdeklődők számára.

A könyv második részében (*Szöveggyűjtemény a kárpátaljai magyar nyelvjárások tanulmányozásához*) tizenhat tanulmány, illetve tanulmányrészlet található. A szerkesztők kronológiai sorrendben közlik az egy kivételével korábban már megjelent szövegeket, melyek közül egy 19., kettő 21. századi, a többi 20. századi. A tanulmányok bemutatják az egyes

nyelvjárások fonológiai, morfológiai, szintaktikai, lexikai jellegzetességeit, néhány csak a szókincs sajátos elemeit (régies és kölcsönszavak) tárja fel. A leírt nyelvjárások (pl. beregszászi, derцени, máramarosi, ungi) földrajzilag nagyjából lefedik Kárpátalja területét, így viszonylag teljes képet kaphatunk a régió magyar dialektusairól. A szövegek – első megjelenésük alapján – több mint egy évszázad alatt születtek, ezért alkalmasak arra is, hogy összehasonlítsuk az adott gyűjtések és elemzések során használt változatos módszereket.

A harmadik fejezet (*Nyelvjárási példaszövegek*) tíz interjú lejegyzett változatát tartalmazza. A szöveganyag a kárpátaljai magyar hanganyagtár adatbázisából származik. Az interjúkat 22 és 82 év közötti adatközlőkkel (hét nő, három férfi) készítették kilenc településen. Az interjúkészítők kérdései alapvetően a következő témákra vonatkoztak: születési hely és idő, családi háttér, végzettség, vallás, magyarságtudat, más nemzetiségekkel való viszony, lakóhely, szokások, (egykori) munkahely, történelmi emlékek, magyar nyelvhasználat jellegzetességei (pl. kiejtés, kölcsönszavak). A felsorolt témákat figyelembe véve a kiválasztott szöveganyag nemcsak nyelvészeti (pl. morfológiai, dialektológiai) szempontból, hanem kisebbségtudományi, szociológiai szempontból is tanulmányozható, elemezhető. A negyedik rész (*Feladatok a nyelvjárási példaszövegekhez*) interjúkhoz készített feladatai az elméleti ismerek-

tek gyakorlati alkalmazására szolgálnak.

Csernicskó István és Márku Anita szerkesztők kötetéből részletesen tájékozódhat az olvasó a kárpátaljai magyar nyelvjárások sajátosságairól, a témakörrel foglalkozó főbb kutatások és publikációk megállapításairól. A könyvet haszonnal forgathatják a nyelvészek (dialektológusok), a magyarszakos tanárok és hallgatók, illetve mindazok, akik érdeklődnek nyelvünk kárpátaljai változatai iránt.

SZÉCSÉNYI ISTVÁN

Navracsics Judit: A kétnyelvű mentális lexikon

(Budapest: Balassi Kiadó. 2007. 180p.)

A kétnyelvűség világméretű jelenség. Ez a kijelentés vagy tény ma már nemcsak nyelvészeti közhely, hanem az önálló tudományággá váló kétnyelvűség-kutatás térhódítása folytán szervesen beépült a köztudatba is. A modern társadalmakban ma már nem számít csodabogárnak a kisebbségben élő, vagy a vegyes házasságból származó két vagy több nyelvet beszélő egyén, és azt is teljesen természetesnek, sőt kívánatosnak tekintjük, hogy egy bevándorló, munkavállaló vagy cserediákprogramban részt vevő egyén elsajátítsa annak az országnak a hivatalos nyelvét, ahol él, dolgozik, tanul.

Mindennapi életünk során ugyanakkor tapasztalhatjuk, hogy az egynyelvűek gyakran rácsodálkoznak arra, hogy a kétnyelvűek másként

gondolkodnak és másként, például nem egyformán jól beszélnek a különböző nyelveken.

Mi okozza a különbséget az egynyelvűek és a kétnyelvűek nyelvhasználatában? Egyáltalán: ki a kétnyelvű? Hogyan válhatunk kétnyelvűvé? Hogyan szerveződik egynyelvűeknél és kétnyelvűeknél a nyelv az agyban? – többek között ezekkel a kérdésekkel foglalkozik dr. Navracsics Judit második (az első: *A kétnyelvű gyermek*, Corvina, Budapest, 2000.), a témában megjelent könyvében.

A nyolc fejezetből álló, logikusan és arányosan felépített könyv bevezetőjében a szerző a kétnyelvűség és a kétnyelvű mentális lexikon meghatározásait ismerteti pszicholingvisztikai aspektusból. A kétnyelvűséget Grosjeanhez hasonlóan a funkcionalitás felől közelíti meg; vagyis az tekinthető kétnyelvűnek, aki mindennapi társas kommunikációi során két nyelvet használ vagy képes használni, ha a beszédhelyzet úgy kívánja. A bilingvis beszélőt mint egységes egészt szemléli, akinek nyelvtudásszintje a szükségleteinek megfelelő kell legyen; nem követeli meg tőle, hogy mindkét nyelven azonos kompetenciával bírjon, hiszen a társadalmi színterek, a kommunikációs helyzetek és társalgási témák más-más nyelvet kívánhatnak tőle.

A kétnyelvűség komplementer-elvének elfogadásával egyúttal megpróbálja eloszlatni a szerző az évtizedeken keresztül uralkodó és tévesen értelmezett kettős monolingvis elméletet:

„... a kétnyelvű egyén nem két egynyelvű egyénnek az összege, következésképpen úgy kell őt kezelni, mint egy önálló, a maga jogán létező, nyelvi-leg kompetens, specifikus beszélő-hallgatót, aki mindkét nyelvben kifejlesztette a neki szükséges kompetenciát. Ahogy a gátfutó eredményeit nem lehet összehasonlítani sem a rövidtáv-futóéval, sem a magasugróéval, a kétnyelvű egyik nyelvi kompetenciáját sem lehet az adekvát egynyelvű személy nyelvi kompetenciájával összemérni” (12-13. o.).

A mentális lexikon vagy mentális szótár a pszicholingvisztika kutatási területe, egy feltételezett tár, amely az egyén által megismert szavak mentális tárolását, valamint a tárolás rendszerező elvét és az előhívás mechanizmusait foglalja magában.

Navracsics Judit a kötetben a fentebb tárgyalt holisztikus megközelítésnek megfelelő kétnyelvű személyekkel végzett kísérletsorozatot annak érdekében, hogy feltárja a nyelvek agyi reprezentációit. A kísérletek során 125 kétnyelvű egyén mentális lexikonját térképezte fel abból a célból, hogy megvizsgálja, miként szerveződik a kétnyelvű mentális lexikonban a tudás, a nyelvi információ, hogyan tárolódnak a nyelvek, és milyen, a mentális lexikont érintő pszicholingvisztikai hibák fordulhat-

nak elő a kétnyelvű beszéd létrehozásakor.

A könyv 1. és 2. fejezetében azokról a kísérletekről és műszeres vizsgálatokról kaphatunk átfogó képet, amelyeket a kétnyelvűség pszicho- és neurolingvisztikájával foglalkozó kutatók végeztek annak kiderítésére, hogy milyen kapcsolat van a két nyelv között a kétnyelvű egyén agyában. Az 1. fejezet a kétnyelvűség neurolingvisztikai aspektusából a kétnyelvű agy működésére koncentrált, ismerteti az agyi lokalizációt, és az agykérgi aktivitást.

A 2. fejezetben a kétnyelvűség pszicholingvisztikájával, a kétnyelvű memória reprezentációjával foglalkozik a szerző. A nyelvi tárolásra irányuló legújabb modellek, és a neurofiziológiai, neurolingvisztikai, valamint műszeres kísérletek és vizsgálatok bemutatásával választ keres a szerző arra a kérdésre, hogy két nyelv esetében közös-e a nyelvek agyi tárolása vagy két külön rendszerről beszélünk. Nincs egységes álláspont a szemantikai szint elhelyezkedésének vonatkozásában. A neurolingvisztikai adalékok a közös tárolás hipotézisét erősítik.

A pszicholingvisztika mai ismeretei szerint a mentális lexikon nyelvspecifikus, vagyis feltételezhető, hogy az adott nyelv struktúrája, típusa hatással van a nyelvet beszélő egyén mentális lexikonjának rendezettségére. Ezt azonban néha megkérdőjelezzük. Navracsics is arra tesz kísérletet könyvében, hogy felülvizsgálja ezt a kérdést.

A 3. fejezettől kezdődően a szerző saját empirikus kutatási eredmé-

nyeiről számol be. Először egy színmegnevezéses teszt eredményével azt próbálja feltárni, vajon az általános emberi észlelés irányítja-e a nyelvi kifejezésmódot, vagy a nyelvi lehetőségek befolyásolják az észlelést. Eredményei szerint a nyelvi megfogalmazásra hatással van a kultúra, de a megismerésre a kognitív univerzalizmus a jellemző.

A 4. fejezet a szemantikai reprezentációval foglalkozik. Egy képmegnevezéses teszt segítségével azt próbálja kideríteni a kutató, hogy független-e a jelentés a felszíni formától. A vizsgálati eredmények azt mutatják, hogy többnyire ugyanazok a gondolatok, asszociációk és jelentések aktiválódnak, amikor egy adott képet mutatunk bármilyen kétnyelvűnek. A világot tehát hasonlóképpen tükröztetjük, nyelvtől függetlenül. Megtudhatjuk azt is a vizsgálatból, hogy a kétnyelvűek a világról szóló ismereteiket szemantikailag inkább lineárisan, mintsem hierarchikusan rendezik; az egyenrangú fogalmakat tárolják egymás mellett. Fogalmi rendszerük többnyire közös, nyelvtől független: csak az életkor és az élettapasztalat tesz némi különbséget a megnevezések között.

Az 5. fejezet a kétnyelvű tárolás problematikájával foglalkozik. Rávilágít a nyelvek között áterjedő kapcsolatokra. Olyan kérdésekre hívja fel a figyelmet, mint pl. a többnyelvű beszélőkre, akiknek a nyelve nincsen rokonságban egymással, hogyan építik ki az új morfológiai vagy szintaktikai feldolgozási mechanizmusokat. Foglalkozik

a gyermekkori és felnőttkori kétnyelvű mentális lexikon kialakulásával. Bemutatja a szóasszociációs teszt elméleti hátterét, amellyel leghatékonyabban tárhatjuk fel a mentális lexikon szervezettségét/ rendezettségét.

A szóasszociációs teszt több szempontú vizsgálatával foglalkozik a 6. fejezet. A 90 kétnyelvű személlyel elvégzett tesztet négy szempontokból dolgozza fel a szerző: abból a célból, hogy rávilágítson arra, milyen kapcsolatok fedezhetők fel a mentális lexikonban, mennyire aktiválódik a két lexikon a vizsgálat során, a két lexikai rendszer mennyire függő vagy éppen független egymástól, meghatározó-e a nyelvtipológia a mentális lexikon rendezésében, mekkora szerepük van a szófajoknak az elrendezésben, valamint, hogy a kétnyelvűvé válás ideje, az életkor, szerepet játszik-e a mentális lexikon szerkezetének kiépülésében.

A 7. fejezetben a mentális lexikon működését a beszédprodukciónak a dinamikájában vizsgálja, és azt vitatja, hogy a beszéd létrehozás folyamatában milyen funkciója van a deklaratív memóriának, amely maga a mentális lexikon. Van-e, és ha igen, mekkora a szerepe a procedurális memóriának a második nyelv tekintetében? Vizsgálja a megakadásjelenségeket és a kódváltásokat a különböző nyelvi módokban.

A 8. fejezet a kutatás eredményeinek általános következtetéseit és gyakorlati alkalmazhatóságát, társadalmi hasznát foglalja össze.

Navracsics Juditnak a kétnyelvű mentális lexikon feltérképezésére, a memóriák szerepére és a kétnyelvű beszédprodukciónak vizsgálatára irányuló magyar vonatkozású kutatása sok új, érdekes ismeret-
hez juttatja a nyelvvel foglalkozókat, legyenek akár laikusok, akár szakemberek.

Impozáns kötetében kutatási eredményeit képekkel, ábrákkal és táblázatokkal teszi érthetőbbé, összefogottabbá.

Világos nyelvezettel fontos, időszzerű nyelv- és oktatáspolitikai problémákat vet fel. Az oktatáspolitikára nagy hangsúlyt fektet a nyelvtanulásra, mégis a nyelvtudás szempontjából Magyarország az EU-tagállamok között a sor végén áll.

Az Európai Unióhoz való csatlakozás óta még intenzívebben nő a kétnyelvű egyének száma Magyarországon. Most a shengeni övezethez való csatlakozás után a még inkább megnyílt határok a fiatalok számára tanulási és munkalehetőségeket kínálnak külföldön. „Nem élhetünk tovább az egynyelvűségünkbe zárkózva...” (163. o.).

MÁRKU ANITA

Fóris Ágota: Kutatásról nyelvészeknek

(Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó. 2008.

239 p.)

Évtizedes várakozásnak tett eleget a Nemzeti Tankönyvkiadó azzal, hogy a magyar nyelvészet jelentős eseményeként megjelentette Fóris Ágotának a nyelvészeti kutatás általános módszertani kérdéseibe bevezető tankönyvét. Eddig e területen ilyen összefoglaló jellegű munka magyar nyelven még nem jelent meg. A *Kutatásról nyelvészeknek* című könyv a tudományos kutatás általános kérdéseit tárgyalja. A mű a szerző tudományos alaposágának köszönhetően összefoglalja a nyelvtudomány területén az általános elméleti és módszertani alapokat, melyek a hallgató nyelvészeti tanulmányait és későbbi munkáját megfelelően előkészítik.

Fóris Ágota a nemzetközi szakirodalom alapos ismeretében és áttekinthető, világos stílusban megfogalmazott tankönyve kitér a tudomány, a tudományos kutatás fogalmak értelmezésének kérdéseire, a módszerek és az eszközök fajtáira, párhuzamba állítva a természettudományos és a nyelvészeti szemléletmódot. Teszi ezt meggyőződése alapján, hogy a részletek különbözősége ellenére a tudomány egységes alapelvei és fő módszerei minden tudományterületen hasonlóak. A mű hozzásegíti a felsőoktatás különböző szakjain és különböző szintjein tanulókat a tudományos gondolkodás kialakulásához, a tudományos eredmények sikeres felhasználásához, így a tudomány eredményeinek elsajátításához, az ismeretek alkalmazásához is. A gondosan válogatott bibliográfia a magyar nyelvű alapmű-

vektől kezdve, a nemzetközi szakirodalom legfrissebb, elsősorban angol nyelven hozzáférhető, nyelvészeti kutatással foglalkozó összefoglaló jellegű művekig bezáróan, megfontolt tudományos problémaérzékenységre vall. Ezzel a kötet segítséget nyújt azon olvasók számára, akik a téma mélyebb rétegeiben is jártasak szeretnének lenni. A hiánypótló kiadványban kiemelt és különös alaposággal kidolgozott kérdéskörökkel kapcsolatban itt csak néhányra szeretne e sorok írója rámutatni.

Az első két fejezet, **a tudomány és a tudományos kutatás osztályozása** azonos terjedelmű.

Első ízben a tudomány, a tudományosság és a tudományos kutatás általánosan elfogadott fogalmait fejtegeti a könyv szerzője. A tudomány és a tudományos fogalmak sokfajta értelmezése közül a két végletes álláspontot tárgyalja. A terminusok értelmezésének a vázát a *Magyar értelmező kéziszótár* meghatározásai jelentik.

A következő alfejezetben az olvasó megtudhatja, hogy miért fontos kérdés a tudomány osztályozása, hogy milyen szempontokat vett figyelembe a felsőoktatási, illetve az akadémiai törvény a besorolásoknál, miért használják gyakran az általános jelzőt a tudomány egy részére. Majd a nyelvtudomány osztályozása előtt, megteremtve annak alapját, a szerző a nyelvet mint entitást vizsgálja.

A kutatóintézmények és az egyének kutatásainak céljait meghatározó tényezőket nagyon világosan elhatá-

rolja egymástól, külön pontba szedi Fóris Ágota.

A tudományos kutatás tárgyi eszközei mellett az áltudomány kérdéskörét is körüljárhatjuk. Választ kapunk arra, hogy miért terjed az áltudományosság, milyen módon lehet tudománytalan eredményekhez jutni, és találunk olyan nyelvészeti példákat is, amelyek nagy nyilvánosság előtt folytak tudományos/ áltudományos kérdésekről.

A tudományos kutatás osztályozását a kutatási cél, a kutatási módszerek, a kutatási folyamat irányának kijelölése alapján vizsgálhatjuk meg. Nem marad ki a tudományos megismerésben nagyon fontos szerepet játszó kvalitatív és kvantitatív kutatási módszer sem, valamint az egyetemeken folyó szakképzésben, a szakdolgozat készítésében is különös jelentőséget kapó primer és szekunder kutatás sem.

A fejezetet a nyelvészeti kutatások osztályozási lehetőségeivel zárja a szerző, ahol megtaláljuk a diakrón – szinkrón kutatásfelosztást is.

Fontos része a felsőoktatási tankönyvnek **a tudományos kutatás legfontosabb fogalmairól** szóló fejezet, melyben helyet kapnak a kutatási folyamat, majd a tudományos elmélet kidolgozásának lépései, ahol példákat is hoz a szerző széles körben alkalmazott elméletek kialakulására. Megjegyzendő, hogy ezek geometriai és optikai példák. Igen, ez a mű sajátossága, hogy különböző tudományterületekről hoz példákat, s ezzel is bizonyítva azok közös vonásait. Az alapfogalmak, alaptételek tárgyalásánál rávilágít Fóris arra,

hogy szükségeltetik már végre létrehozni a nyelvészetben egy általánosan elfogadott alapfogalom- és axiómarendszert, az egyes nyelvészeti ágakban a meglévőket egymással kompatibilissé tenni, megkönnyítve ezzel a nyelvészek közötti kölcsönös megértést.

A tudományos elmélet kidolgozásának lépéseit szisztematikusan követve a definícióval kapcsolatos kérdések gyakorlati vonatkozásait boncolgatva továbbra is hangsúlyozza az egységes fogalmi rendszer hiányát a társadalom- és bölcsészettudományokban, ami nagymértékben hozzájárul a tudományos megismerés akadályozásához.

A folyamat következő stációi a mérés módjai és követelményei, az osztályozás és annak tulajdonságai, módszerei, az absztrakció, a hipotézis fajtái, a modell, a kód, az algoritmus és végül külön alfejezet foglalkozik a hálómodell kérdéskörével.

A szerző újabb problémát vet fel a hálómodellre vonatkozó ismeretek alapján, hogy a nyelvészeti kutatások hálózata perkoláció előtti fejlődési stádiumban van, márpedig ez nem teszi lehetővé a felfedezett törvényszerűségek általános érvényű megfogalmazását.

A másik nagy fejezet **az adatgyűjtés és adatfeldolgozás általános módszereivel** foglalkozik. A szerző nemcsak általánosságban foglalkozik a módszerekkel, hanem a könyvben megtalálhatjuk a különböző természetű kutatásokhoz a megfelelő típusú adatgyűjtési és adatfeldolgozási eljárást. Az egyes eljárás-

sok előnyeit és hátrányait is bemutatja Fóris Ágota.

Az **általános követelmények** című alfejezet közli, hogy az összegyűjtött adatoknak milyen tulajdonságokkal kell rendelkezniük, továbbá az adatgyűjtés számos követelményét is ismerteti. Érthető módon a szerző nem tér ki arra, hogy a vizsgálati adatok mellett mit kell még feltétlenül feljegyezni, hisz az egyes szakterületek módszertani útmutatóiban ezek mind fellelhetők.

A következő alfejezetekben az egyes eljárások, a megfigyelés, a tudományos kísérlet, az esettanulmány, az interjú, a kérdőíves adatfelvétel, a publikált adatok másodelemzése, a forráselemzés, a mintavétel, a korpusz és a hibaszámítás kérdésköre kerül terítékre. Az egyes módszerek lényegének megértését, az egyes fogalmak meghatározását a szerző segíti más szerzők álláspontjainak, teóriáinak vagy szövegtárak definícióinak, kiegészítő magyarázatainak idézésével. A könyvet színesítik, a módszertani problémák bemutatását segítik a különböző kutatási területekről hozott eredmények, tapasztalatok.

Többszemponútú megközelítésben táruul elénk **a publikáció, a kutatási eredmények közzlése, és a kutatás jogi és etikai kérdése**, amelyet a szerző a minden aspektusra kiterjedő törvények, jogszabályok értelmezésével, a folyóiratok fajtáinak jellemzőivel, példákkal tesz érthetővé, ezzel megkönnyítve a kutatók e fajta feladatait.

A szerző kitér mind a doktori értekezés, mind a szakdolgozat felépi-

tésére, s hasznos tanácsokkal látja el a kutatókat.

A törvények terén tárgyalja a szerzői jogi, a szabadalmi, az innovációs, az akadémiai és a felsőoktatási törvényt, melyeknek néhány részét szó szerint idézi a szerző, más részeket pedig a rövid magyarázatok teszik még világosabbá.

A kutatás gazdasági vonatkozásai című fejezetben vázlatos betekintést nyerhetünk a kutatás hasznosításával, a gazdasági felhasználással kapcsolatos kérdésekről. A fejezet elolvasásakor kiviláglik a leendő kutató számára az, hogy nem elegendő a saját szakmai körökben való tájékozottság, hanem a kutatóhálózat teljes egészét, annak mechanizmusát is ismernie kell. Olyan okból kifolyólag is, hogy az anyagi vonatkozások a kutatási folyamat számos pontján megjelennek, valamint a kutatás a gazdasági tevékenység szerves része. Így e fejezet két nagy kérdéskör a kutatás hozama és a kutatás költségei köré épül.

A szerző az utolsó fejezetet, **a kutatás és az oktatás kapcsolatát** Eötvös Loránd leveléből vett idézettel kezdi. Teszi ezt azért, hogy nyomatékosítsa: „a társadalom érdeke az, hogy minden tevékenységet a kor tudományos szintjének megfelelően végezzenek”.

A kutatás és az oktatás sok szálon kapcsolódik össze, hiszen a tudomány eredményeit a társadalom felé kell közvetíteni. Ezt a megismerési folyamatot tárja elénk Fóris Ágota. Képet kapunk a tömegképzés előnyeiről és hátrányairól, megtudhatjuk, hogy milyen következménnyel

jár, ha kevés előadáson vesznek részt az egyetemi hallgatók. Majd az egyetemi oktatással és kutatással kapcsolatos formai kérdésekre tér ki: az egyetemi képzés szerkezete, végzettség, tudományos fokozat, a doktori képzés, címek, egyetemi beosztások.

Így e tankönyv egy teljes egészében a tudományos pályára készülőknek, a kezdő kutatóknak, segítve őket a kutatás folyamatában felmerülő problémák megoldásában, legyen az módszertani vagy jogi, ill. etikai.

BERTALAN GELLÉRT

Lengyel Zsolt: Magyar Asszociációs Normák Enciklopédiája I.

(Budapest: TINTA Könyvkiadó. 2008. 526 p.)

A szóasszociációs vizsgálat a pszicholingvisztika tudományterületén a jelentésprezentációk és a lexikális hozzáférések megismerésére irányuló kutatási módszerként vált köztudottá. Típusait tekintve a szakirodalom megkülönböztet szabad, szűkített és nyitott szóasszociációs tesztek, amelyek eltérnek a szólehívásokra vonatkozó megkötésekben és a megengedett szóaktiválás számában. A fent említett módszer bizonyos fajtáit több hazai kutató is alkalmazta és számos publikáció is született a kutatási eredményeikből (Balló Larissza, Cser János, Gósy Mária, Jagusztinné Újvári Klára, Kovács László, Kovács Magdolna, Lengyel Zsolt, Navracsics Judit, Papp Ferenc).

A jelen sorozat megjelenése eseményes és hiánypótló a magyarországi szóasszociációs vizsgálatok terén, miután a szerző arra vállalkozik, hogy átfogó és rendszerező képet nyújtson saját kutatási eredményeit bemutatva és korábbi eredményeket felhasználva a módszer különböző fajtáinak eddigi részben kihasználatlan alkalmazási lehetőségeiről. A kutató a könnyebb átláthatóság érdekében a szóasszociációs technikák kétféle módját határozza meg az alapján, hogy az adatközlő feladata egy vagy több szó aktiválása (egyválaszos, illetve többválaszos vizsgálatok). A kötetekben szereplő alapkulatások egyediségét és színvonalát növeli, hogy a válaszszavakat annotációval látja el, amely révén lehetőség nyílik a lexikai adatok hálózatszerű kezelésére, összevethetőségére és felhasználására a mentális lexikon kutatásában.

A Magyar Asszociációs Normák Enciklopédiája (MANE) hét kötetből álló sorozat, amelynek kötetei egy-egy asszociációs vizsgálat eredményeit teszik közzé. Az első öt kötetben publikált szóasszociációs vizsgálatok az egyválaszos típusba tartoznak, amely kutatásokban a hívószavak megegyeznek az eredmények egybevethetőségének a biztosítása érdekében, de eltérnek az adatközlők életkorában (10-14 éves gyermekek, 18-28 éves főiskolások, egyetemisták) és földrajzi elhelyezkedésükben (Kárpátalja, Magyarország). A további két kötetben a többválaszos szóasszociációs vizsgálatok és a 10-14 éves korosztály kerül középpontba.

A MANE első kötete 10-14 évesek körében végzett egyválaszos szóasszociációs vizsgálat anyagát publikálja, amelyben 1100 fő vett részt és 198 hívószóra kellett írásos választ adniuk az adatközlőknek. A MANE második kötete Jagusztinné Újvári Klára *Magyar Verbális Asszociációk* (1985) reprint kiadása, amely 300 10-14 éves gyermek anyagát gyűjti össze. A MANE harmadik kötete 700 10-14 éves korosztályba tartozó kárpátaljai gyermek anyagát adja közre. A MANE negyedik kötete 1000 18-24 éves magyar egyetemista egyszavas asszociációs vizsgálatát publikálja. A MANE ötödik kötete Balló Larissa *Magyar Asszociációs Normák* (1983) munkájának reprint kiadása, amely 400 18-24 éves főiskolás, egyetemista anyagát mutatja be. A MANE hatodik kötete Cser János *A magyar gyermek szókincse* (1939) című könyvének reprint kiadása, amely 1000 10-14 éves korú gyermek többválaszos asszociációit értékeli, továbbá a MANE hetedik kötete az utóbbi kutatást ismétli meg.

A jelen kötetben (MANE I.) a szerző magyar és angol nyelven (angol nyelvű szöveg gondozása Navracsecs Judit) általános bevezetésként ismerteti a sorozat kötetait, a használt technikát és felhívja a figyelmet az általa használt annotáció lehetőségeire. A következő rész az adott alapkulatás elveit, főbb jellemzőit részletezi, továbbá meghatározza a mintavétel körülményeit és az adatközlőket (10-14 éves korosztályba tartozó falusi, vidéki, kis-, nagyvárosi és fővárosi gyermekek).

A kutatásban részt vevők száma 1100 fő, amely reprezentatív mintául szolgálhat más kutatás alapjaként is, például az aktív szókincs vizsgálata tekintetében. A válaszsavak annotálása során használt szimbólumok ismertetésére is sor kerül, ezen felül nyelvi példát hoz, ahol szükséges a megértéshez. A kidolgozott annotációs rendszer példaértékű és újszerű, hiszen a hívószó és a válaszó közti viszony teljes körű elemzését teszi lehetővé mind grammatikai, szemantikai és pragmatikai szempontból. A kutató külön fejezetben leírja a nyelvi adatok kezelésének módját és az esetleges besorolási nehézségeit, amelyeket példákkal illusztrál. Az annotálás folyamatába és a nyelvi adatok kezelésébe két független szakértőt (Jaszenovics Melinda, Kátóna László) vont be, annak érdekében, hogy növelje az adatok értelmezésének megbízhatóságát és hitelességét. Végül a kutatás további alkalmazási lehetőségeit ismerteti a szerző a szópéldány, agyi kollokáció és anyanyelvi neveléssel kapcsolatosan. A következő részben a szóaszociációs vizsgálat eredményeinek ismertetése történik, azaz a 212665 szópéldány átlátható, egyértelmű és további elemzéseket lehetővé tevő rendszerezése. Egy-egy szócikk oszlopok és sorok szerint van rendezve. Az első sorban a hívószó, majd az annotáció és a hívószó angol fordítása (az angol nyelvű fordítás ellenőrzése Simon Orsolya). A második sor a válaszadók számát tünteti fel. A harmadik sor első oszlopa az első leggyakoribb válasz numerikus értékét mutatja, a második oszlopa en-

nek az összes válasz szerinti százalékos értékét, majd a válaszó következik és az annotációja. A válaszok visszakereshetőségét biztosítja a kötet végén szereplő válaszsavak felsorolása a hívószavakkal együtt. Végül a műveltségi szókincshez tartozó válaszsavakat a szerző a kötet végén különálló részként is ismerteti.

A kutatás eredményeinek hasznosíthatósága széles körben mozog, amely magába foglalja az elméleti nyelvészet, általános pszicholingvisztika, fejlődés-pszicholingvisztika, pedagógia lingvisztika, afázológia és igazságügyi nyelvészet területét. A sokrétű felhasználási módokból adódóan a jelen kötet egyrészt ajánlható mindazon felsőoktatásban részt vevő hallgatóknak, akik alkalmazott nyelvészeti tanulmányokat folytatnak. Másrészt olyan szakembereknek és kutatóknak, akik a nyelvtudomány valamely területén tevékenykednek és további kutatásra ösztönözheti őket. Összegezve, a sorozat első kötetének eredményei hozzájárulnak a mentális lexikon jelentésrepresentációinak megismeréséhez, és a további kötetek lehetővé teszik az eredmények egybevetését, így minőségi eredmények szerzését.

JASZENOVICS MELINDA

Jeffrey L. Kallen and John M. Kirk: ICE-Ireland: A User's Guide

(Belfast: Cló Ollscoil na Banríona [Queen's University Press] 2008. 106p.)

Az ICE-Ireland egy nagyobb projekt, az International Corpus of English részét alkotja. Az 1980-as évek végén Sidney Greenbaum fogalmazta meg egy nemzetközi angol korpusz létrehozásának a gondolatát (Nelson, *et al.*, 2002: xiv). Elképzelése szerint nemzetközi kutatócsoportok gyűjtenének és digitalizálnának hasonló típusú standard szövegeket, mind beszélteket, mind írottakat, melyek az angol nyelv különböző nemzeti változatait, mint például a brit vagy az amerikai angolt hivatottak bemutatni (*ibid.*). Az ICE korpusz első darabja az ICE-GB volt, melyet azóta sok másik követett.

Az ICE-Ireland projektet John M. Kirk indította el 1990-ben és hamarosan Jeffrey L. Kallen is csatlakozott munkájához. Az ő irányításukkal valósult meg az ICE-Ireland korpusz.

Hogy a különböző ICE korpuszok összehasonlíthatóak legyenek, mindegyiket azonos elvek szerint állították össze. Ennek megfelelően az írországi ICE korpuszra is ugyanazok a szerkesztési paraméterek vonatkoznak, mint a többi ICE korpuszra. Minden egyes korpusz 500 szövegrészt (300 beszélt és 200 írott szövegrészt) tartalmaz, melyek hossza megközelítőleg 2000 szó – összességében körülbelül 1 millió szó. Néhány szövegrész több, rövidebb azonos típusú szövegből áll össze. A nyelvészek azért választották a rövidebb szövegrészeteket a teljes szövegekkel szemben, hogy minél több beszélőtől, illetve szerzőtől származó szöveg kerülhessen be a korpuszba. Ez a szerkesztési eljárás a

Brown, illetve a Lancaster-Oslo-Bergen korpusz hagyományait követi, melyek már kiállták az idő próbáját (Nelson, 1998: 1).

Az ICE projektet nem a beszélő háttere és a nyelvhasználata közötti összefüggések szociolingvisztikai kutatásának szánták. A korpuszba csak standard angol szövegek kerülhettek, de ezen kritériumon kívül nem volt semmi előírás a beszélő nemére, korára vagy akár szociális hátterére vonatkozóan.

Az ICE-Ireland korpuszban található írott szövegek többféle forrásból származnak, például könyvekből, folyóiratokból vagy kutatási tanulmányokból. Sok ICE szöveg több, rövidebb szövegből áll össze. Ez a megoldás többek között azért volt szükséges, mivel például folyóiratokból vagy újságokból származó szövegek nagyon ritkán érik el a 2000 szót, mely az előre meghatározott szószám ICE korpusz szövegeknél.

Az ICE-Ireland egy annotált, gép által olvasható írországi standard angol korpusz. Az írországi angol korpuszhoz az anyaggyűjtés az 1990-es évek elején kezdődött. A korpusz egyenlő arányban tartalmaz szövegeket Észak-Írországból (Northern Ireland) és az Ír Köztársaságból (Republic of Ireland). Az ICE-Ireland korpusz egyik központi jellegzetessége az észak-déli tagolás, mely azonnali összehasonlítási lehetőséget kínál a politikai rendszer és a standard nyelv között egyetlen nyelvi területen belül.

A CD a korpusz mellett dokumentációkat tartalmaz a szerzői jogokról,

használati engedélyt, illetve tartalomjegyzéket, emellett a korpusz rövid leírását is megtalálhatjuk rajta. A CD-n található korpusz anyaga mind .doc, mind .txt kiterjesztésben is megtalálható. A .doc kiterjesztésű fájlok a felhasználó számára könnyebben olvashatóak, míg a .txt kiterjesztésűek könnyebben használhatóak a legtöbb nyelvészeti számítógépes eszközzel.

A CD-n található fájlok rendszere:

- ◆ All ICE files
 - ✓ All ICE all-files
 - ✓ All ICE CAT spoken
 - ✓ All ICE CAT written
 - ✓ ICE CAT spoken N
 - ✓ ICE CAT spoken S
 - ✓ ICE CAT written N
 - ✓ ICE CAT written S
- ◆ ICE combined running
- ◆ ICE spoken running
- ◆ ICE spoken sorted
- ◆ ICE written running
- ◆ ICE written sorted.

Az All ICE files egyesíti az egyes ICE korpusz-szövegrészeket. Ezen a mappán belül különböző almappákat találunk, melyek mind valamilyen elv szerint csoportosítják a korpuszt felépítő szövegeket. Külön mappákat találunk a beszélt, illetve az írott szövegekre; illetve ezen két kategóriát kombinálva a szövegek még aszerint is csoportosítva vannak, hogy Észak-Írországból vagy az Ír Köztársaságból származnak. Az ICE combined running mappa az összes 500 szöveget tartalmazza egymás utáni sorrendben a szövegazonosító kódjuknak megfelelően. Az ICE spoken running tartalmazza az összes 300 beszélt szövegrészt, míg az

ICE written running az összes 200 írott szövegrészt foglalja magában. Az ICE spoken sorted és az ICE written sorted a szövegek típusai alapján különböző almappákba csoportosítva tartalmazza a korpuszt alkotó szövegeket. A beszélt szövegek esetében 15 szövegtípust különítettek el az alkotók, többek között például parlamenti vitákat vagy telefonbeszélgetéseket. Az írott szövegeknél 17 szövegtípust határoztak meg, mint például üzleti levelezéseket vagy diák esszéket.

Az ICE-Ireland korpuszt helyesírási szempontból írták át. Fonológiai információkat nem tartalmaznak az átírások, kivéve a beszélt nyelv néhány jellegzetességét, mint például a segédige-rövidülést, vagy a tagadás-összevonást, melyeket helyesírásiilag demonstrálni lehet. Habár az ICE-GB szorosan kapcsolódik az ICECUP szoftverhez, melyet kifejezetten az ICE korpuszokhoz fejlesztettek ki, ICE-Ireland nem kapcsolódik semmilyen különleges konkordancia-programhoz.

Az ICE-Ireland korpuszt az ICE projekt elveinek megfelelően írták át és annotálták, viszont az ICE többi korpuszával ellentétben az ICE-Ireland korpuszt nyelvtanilag nem címkézték fel, nagyon kevés korpusz annotációt alkalmaztak.

Az ICE-Ireland korpuszhoz mellékelt kézikönyvben részletes leírást találunk az átírási kódokról, melyeket példákkal is szemléltetnek a szerzők. A számítógépes nyelvészetnél megszokott módon a korpuszban jelölik többek között a mondatok, bekezdések és idézetek határait; be-

szélt szövegek esetén szükség szerint fonológiai jellemzőket is jelölnek. A kézikönyv továbbá részletes leírást közöl a korpuszt alkotó szövegekről, szövegrészletekről: szóbeli szövegek esetén információt kapunk többek között a beszélő neméről, koráról, foglalkozásáról, hovatartozásáról; írott forrás esetén a szerzők feltüntették többek között a szöveg szerzőjét, a szöveg címét, megjelenésének helyét és idejét is.

Az ICE-Ireland korpusz betekintést enged az írországi angol nyelv sajátosságaiba. A korpusz adatait összevetve más ICE korpuszokkal, illetve az ICE-Ireland korpusz jellegzetes kettétagolása (Észak-

Írország vs. Ír Köztársaság) érdekes kontrasztív nyelvészeti kutatásoknak nyújt kiindulási alapot.

Irodalom

Nelson, G. (1998) *The International Corpus of English. The British Component. ICE-GB – Getting Started*. London: Survey of English Usage, University College London.

Nelson, G., Wallis S. and Aarts, B. (2002) *Exploring Natural Language: Working with the British Component of the International Corpus of English*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

FELVÉGI ZSUZSANNA